

DOKUZUNCU HARİCİYE KOĞUŞU

Bir Türk romanı var mı, yok mu? Bu, ciddi muhatabı daima müşkül mevkide bırakacak bir sualdir. İlk def'a kendi kendime sorduğum zaman, ne büyük ihtiyatsızlık ettiğimi anladım. Filhakika onun varlıkla yokluk arasında her ikisinin hadd-i fâsılinda kalmış öyle paradoksal bir mevcudiyeti vardır ki, kolay kolay ne inkâr ne de tasdik edilebilir. İnkâr ederseniz, size derhal ispat ederler; yok diyorsun ama, işte bak sana yüzlerce kitap ismi, bir alay muharrir, üstadından acemisine, idealistinden sürrealistine kadar sınıf sınıf, üslûplusu, üsûpsuzu, kibarı, halkçısı, hepsi var. Ve yine işte bu romanın kendisine mahsus usulleri, an'aneleri ve hattâ işte şaheserleri. Görüyorsunuz ki, inkâr o kadar kolay değil. O hâlde var. Fakat bu tasdikte de pek ısrar edemezsiniz; derhal soruverirler: Mademki bir Türk romanı var diyorsunuz, o hâlde lûtfen bize evsafını söyleyiniz; geçtiği merhaleleri, vâsıl olduğu neticeleri bildiriniz, diğer milletlerin romanından onu ayıran seciyeleri gösteriniz, dünya edebiyatına getirdiği yenilikleri sayınız; hangi insanî hakikatleri keşfetmiştir, hangi mükemmeliyete vâsıl olmuştur? Ve siz, bütün bu suallere müspet bir cevap veremezsiniz. O hâlde yok; hem var, hem yok. Hakikat maalesef budur. Madde itibariyle, kemiyet itibariyle bir Türk romanı vardır; fakat keyfiyet itibariyle düşünülünce, bu kemiyeti hakikî bir varlık telâkki edemeyiz.

Darlığı ile boğucu bir mahpes havasını andıran, tek cepheli bir mevzu içinde, terleye terleye, bunala bunala, aşk dedikleri, fakat bu namda tanıdığımız hakikî ihtirasla hiç bir alâkası olmayan, tatsız oyunlarını oynayan ve neticede bilmem nedense, çok def'a ölen veyahut öldüren bir sürü kukla. İşte bugünkü Türk romanının bir cümlede, belki biraz insafsız, belki biraz eksik, fakat herhâlde doğru hülâsası.

Bütün ağırlık noktasını, acıklı yahut meraklı bir aşk vak'ası teşkil eden bu cins eserlere, eski şark hikâyeciliğinin bir istihalesi nazarıyla bakmak çok mümkündür. Bugün roman denince, medenî insanın anladığı şeyin esasını vak'a değil, muharririn kafasında canlanıp yaşayan şahıslar yani insan teşkil etmektedir. Vak'a onların şahsiyetlerini en açık kabartmalarından en gizli noktalarına kadar anlatmağa mahsus bir vasıta. Dünyaca şaheser tanınmış romanlara bakınız, çoğunda vak'a namına göreceğiniz şeyler âdeta bir hiçtir. Derhal anlaşılır ki, bu dört, beş yüz sahifelik muazzam cildi, muharrir kendi içinde doğup yaşayan in-

sanları anlatmak, onların güneş aydınlığından hisse almak isteyen, mütekâsif bir hayatıyetle kafasını zorlayan mevcudiyetlerinden kurtulmak için yazmıştır. Vak'asının böyle bir sanattaki mevki, şahsiyetin etrafına gerilmiş bir tuzaktan başka ne olabilir? Bir tuzak ki, her çırpımında içine düşen kahramanın o zamana kadar gizli kalmış bir tarafını aydınlatır. Ve kitap bittiği anda, şahıs da bizde olduğu gibi, sadece ömür veya macerasını değil, belki hüviyetini itmam eder. Artık bundan sonra onu unutabilmemizin imkânı yoktur. Adı ister "Eugénie Grandet," ister "Raskolnikof," ister "Julien Sorel," ne olursa olsun, o sizde yaşayan bir mevcudiyettir. Hâfızanızda, hakikî hayatta gördüğünüz, tanıdığınız insanların yanını başında onun da kendine mahsus bir yeri, sanat eserlerine mahsus, kesif ve devamlı bir hayatı vardır. Onun içindir ki, bazen bir romanda bitmeyen bir şahıs, bir başka romanı da işgal eder. Bugünün meşhur bir Fransız muharririne birkaç kitap devam eden bir kahramanı için, artık bitirmeyecek misiniz? diye sordukları zaman, "Ne yapayım, bende bitmedi ki" cevabını vermiştir.

Bizde iş bunun aksidir. Romancılarımızın çoğunun sanatında şahıs, sadece vak'anın devamına lâzım görülen bir âlettir. Onların kendilerine mahsus hiç bir hayatıyetleri yoktur. Bu cansız bebekleri buldukları kitabın dışına çıkarın, iki adım ötede bir kül yığınına kalbolurlar. Bunun içindir ki, romanlarımız okuyanların üstünde çok def'a âdi gazete havadislerinin, muntazam fasıllara ayrılmış birer agrandismanı tesiri yapar.

Öteden beri romancılarımızın daima maruz kaldıkları bir itham vardır. Eserlerinin hakikî hayatla alâkası yok, hayatımızı göstermiyorlar, bizi anlatamıyorlar, v.s. Onlar bu ithamı sırtlarından atabilmek için neler yapmadılar, nasıl çırpınmadılar. Eserlerini baştanbaşa memleket tasvirleri, muharebe tabloları, kağı gıcirtlarıyla doldurdular. On senedir hikâye kahramanlarımız Haydarpaşa Garı, seyr-i sefain acentalarına taşınır dururlar. İzmir, Bursa, Ankara, Diyarbakır, bütün bir memleket coğrafyasını bu son senelerin mahsullerinde bulabilirsiniz. Fakat hepsi boş yere bir zahmet oldu. Türk hayatı gene Türk eserine giremedi. Onun tamamen haricinde, ona tamamen kapalı bir âlem olarak kaldı. Tasvirler kitaplarımıza posta pulu gibi yapıştılar. Korkunç cidal sahneleri komşu çocuklarının çelik çomak oyununa döndü. Sebebi ne kadar aşikâr! Nasılsa toprağa ve hadisata gözünü açmasını öğrenen muharrirlerimiz, insan denen mahlûka gafildiler. Psikoloji denen şeyin, tip denen şeyin sanattaki ehemmiyetini bilmiyorlardı. Eserinin yerli hayatla alâkasını temin için, âdi bir entrikanın ötesine berisine rastgele serpilmiş birkaç şalvarlı kadın yahut kerpiç duvarlı beş on ev kâfi gelir zannediyorlardı. Şüphesiz bunlar iyi, güzel, doğru şeylerdir. Fakat nihayet bir kadro, bir dekor olabilirdi. Bu dekorun içine insan lâzımdı. İnsan, yani hayatın umumî vasıflarıyla bize benzeyen, fakat ferdiyetinin hususî çizgileriyle bizden ayrılan şahıs. İşte bunu yapamadıkları için de bize bir şey anlatmak, bizde yaşayabilmek kudretine vâsil olamadılar. Bunun en büyük sebeplerinden biri, kolayca karşı olan zaaflarıdır. Muharrirlerimiz şu beş, on sene zarfında her şeyi, hattâ az çok türkçe yazmağı bile öğrendiler, fakat kolaydan nefreti, ondan kaçmağı bir

türlü öğrenemediler. Kolay düşünmek, kolay yazmak ve nihayet kolay bir şöhret kazanmak... Hattâ arasına pişkinliğe getirip bunu itiraf edenler bile oldu. Halbuki sanatın hakikî sırrı, muvaffakiyetin en büyük şartı, gaflet ettikleri bu nokta idi. Kolaydan kaçan hakikî sanatkâr bilir ki, hayat ve hadisatın idrakı ancak insan ruhu üzerinde düşünenlere, onu anlamağa ve tespit etmeğe çalışanlara nasip olabilir. Çünkü bütün hakikatler, bütün temayüller, her şey, hayat dediğimiz muammanın bütün anahtarları ondadır. Bu çapraşık muadeleye vuzuh, ancak o adsededen geçen bir bakışla gelebilir. Ve gene böyle bir zekâ, daha ilk adımdan kabul eder ki, bir romanın içindeki vak'a ile alâkasını, bir şiirin mevzuu ile olan alâkası yani bir bahane derecesini geçmez. Mahirane tertip edilmiş, iyi süslenmiş, aşklu, ölümlü, gurbetli, hasretli bir mevzu, belki henüz fikir rüştüne vâsıl olmamış beş, on okuyucuya gözyaşı döktürebilir; fakat ebediyete bir şöhret, bir isim götüremez. Bütün bunlara dördüncü derecede Avrupa eserlerinden kopye yapmak illetini, üslûpkârlığı, bütün gayesi okuyucuyu her insanın gayet tabîi olarak mücehhez bulunduğu his ve teessür kabiliyetlerinden yakalayarak, onları istismar ederek, sürükleyip götürmek illetini de ilâve etmek lâzımdır.

Bu umumî fikirleri söylemek, bizde tahkiye vadisinde seve seve okunabilecek bazı kitapların mevcudiyetini tamamıyla inkâr değildir. Eskiden yazılmış birkaç iyi ve taşıdığı isme lâyük romanımız olduğu gibi, bu son senelerin cılız ve lezzetsiz mahsulleri içinde de arasına bazı cazibeleri ve hususiyetleri taşıyan eserlere de tesadüf etmek mümkündür. İşte Peyami Safa Bey'in *Dokuzuncu hariciye koğuşu* bu nadir kitaplardandır. Okuyup bitirdiğim zaman, edebiyatımızın bu uyuşuk havası içinde böyle bir kitabın nasıl olup da yazılabildiğine hayret ettim. Nasıl olup da bir romancı kısır ve kopyeci muhayyilenin tabîi malikânesi olan cicili bicili salonları, otomobil gezintilerini, kıranta bekârlarla muhteris kızların aşklarını bir tarafa bırakıp da, alil ve sakattan, hastahaneden bahsedebiliyor. Bu sahifelerde ne ay ışığında buse, ne zarif ve kibar çay âlemleri, ne baygın gözlü âşık ve ne de gurbette hâtıra defteri tutan afif ve sadık sevgili vardı. Ve güzellik namına kazanılmış birer zafer addedilecek bu yoklukların yanında, insan, hakikî acıyı, ızdırabı, bir gölge hâlinde bile olsa, seferberliğin aç İstanbul'unu buluyor.

On beş yaşında küçük bir adam, size etinin ve ruhunun acılarını anlatıyor. Ağır başlı lisanına ve olgun bir yaşta ancak tabîi görülebilecek düşünce tarzına taaccüp etmemelidir. Bu çocuk ruhu, ilk ve esas terbiyeyi zaruret ve hastalık gibi iki keskin ve acı tecrübeden almıştır. Ölümün yıllarca küçücük uzviyetinin etrafında insafsız bir ısrarla dolaştığını, nihayet ayıklanmaz bağlarla ona yapıştığını görmüş, hastahane koridorlarında nöbet beklemiş, beyaz duvarlarına ilâç ve yara kokusu sinmiş çıplak odalarda, sakat ve alil bir vücudu sürükleyen hazin bir istikbal düşüncesinin üstüne kapanmış, sevilen bir annenin üzüldüğünü görmemek için acılarını saklamayı, hattâ onlardan yabancı bir şey gibi kayıtsız ve eheminiyetsiz bahsetmeyi öğrenmiştir. Bir kelimeyle o, yaşının çocuğu değil, acının ve talihin adamı yani sadece hastadır. Bütün hadisatı ve insanları, hastalığının verdiği his ifratı içinde görür ve yoklar. Şahsını ve etrafını alâkadar eden en küçük me-

seleler üzerinde saatlerce durur, düşünür. Hastanın yanı başında hastahane var. Çıplak, soğuk koridorlar, beyaz duvarlı geniş odalar, ameliyat masaları ile hastahane ve birer maskeden farksız doktor yüzleri, beyaz gömlekler, insan yalnızlığını, daima mukadderatına terkedildiğini hatırlatan yüksek tavanlar ve sonra bütün bunlarla taban tabana zıt, büyük, geniş, ağaçlı, güneşli bahçeleriyle hastahane. İşte Peyami Safa Bey'in romanının, *Dokuzuncu hariciye koğuşu*'nun iki kahramanı. İztırab çeken insan ve onun talihinin bir ucunda sessiz, hareketsiz bekleyen mukadderatı. Bu iki kahramanın haricinde her şey ve herkes ihmal edilmiştir: Paşa, Nüzhet, Doktor, hattâ hastanın annesi... Doktorlar, doktora ihtiyacı olduğu için; arkadaş, lâzım olduğu için; anne, anne olduğu için mevcuttur. İsterseniz bu çerçeveleri içinizden, kendinizden doldurun, isterseniz olduğu gibi kabul edin. Vak'a, ötesine berisine birtakım ihmaller serpilmiş bir yoldur ki, hastahane biter. Bu minimini kitabın her sahifesi, etin ızdırabını bizzat kendisinde duymuş, uzun senelerini onunla başbaşa geçirmiş bir insan tarafından yazıldığını söylüyor. Okurken vücudunuzu dolaşan raşe, içinizi burkan acı buradan geliyor. Fakat ne yazık ki, Peyami Safa Bey'in, Cocteau'nun dediği gibi, birtakım tikleri var. Hakikînin, canlının yanı başında edebiyat, güzel cümle bu tiklerle giriyor ve sizi bazı def'alar üslûbun üzerinde düşünmeğe mecbur ediyor. Sonra kitap tamam değil, insana büyük bir romanın içinden ayrılmış bir parça hissini veriyor; âdetâ ne olur, Peyami Safa Bey, şunun tamamını verse ve biz bu genç hastayı tabîî muhitinde, seferberliğin aç ve huzursuz İstanbul'unda, büyük küçük kardeşleriyle beraber görsek diyeceği geliyor. Fakat bütün bunlar *Dokuzuncu hariciye koğuşu*'nun şu son senelerin eserleri içinde, acının ve merhametin yegâne kitabı olmasına mâni olmaz.